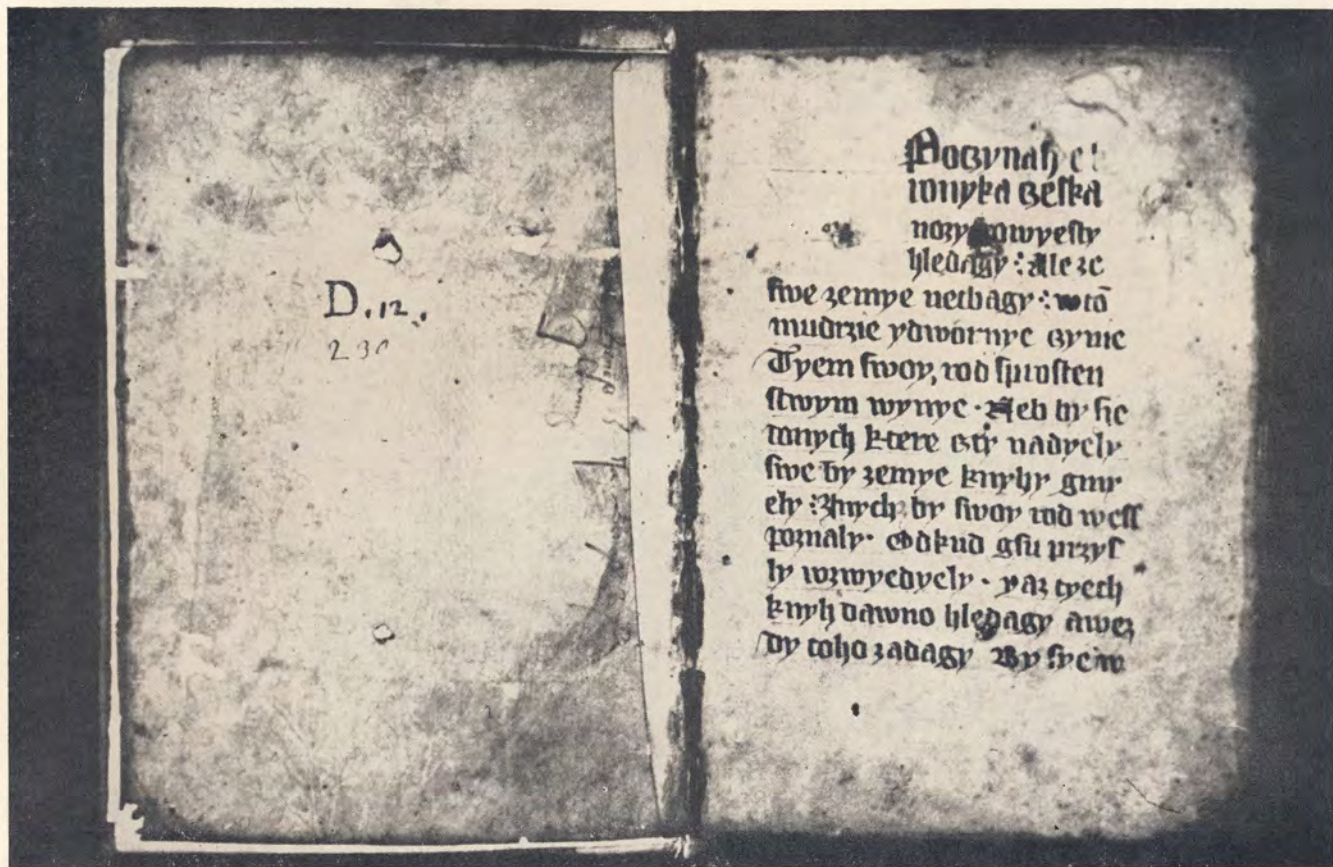

DALIMILOVA KRONIKA

Oblíbenou formou středověkého literárního projevu byla kronika. Autoři se neobraceli ke kronikářské práci jen proto, aby zaznamenávali historické události, nýbrž často vystupovala tu snaha zdůraznit některé události z minulosti vzhledem k určitým potřebám současnosti. Byla tedy volba určována snahou po aktualizaci historických událostí. Svá zpracování i výběr látky naplňovali kronikáři tendencí, někdy oslavnou, jindy kritickou, podle potřeb své doby a podle společenského určení díla. Přitom se nejednou projevoval i výrazný zřetel umělecký, k němuž patřila i volba veršované formy. Počátky t. zv. rýmovaných kronik nalézáme sice v tvorbě latinské, největšího rozvoje však dosahují ve chvíli, když už autoři nepiší jen pro úzký kruh vzdělanců, kdy už nesahají k latině, nýbrž k jazykům domácím a obrací se tak i k jiným složkám středověké společnosti. Mezi ně patří i t. zv. *Dalimilova kronika*.

Tímto jménem označujeme tradičně první česky psanou rýmovanou kroniku, která byla sepsána v letech 1308-1314 a vypravuje ve sto šesti kapitolách české dějiny od příchodu Čechů do země až po nastoupení Jana Lucemburského, do roku 1311. Kronikář začíná osobním úvodem o vlastním díle a před vypsání českých dějin předesílá v středověkých kronikách už tradiční kapitolu o rozchodu národů při stavbě babylonské věže. V líčení starších dob českých dějin přidržuje se Kosmy a jeho pokračovatelů i legend, nechybějí však ani zde vlastní přídavky autorovy, zakládající se místy patrně na ústní tradici. Proti Kosmovi se rozepisuje i o církevně slovanském období naší vzdělanosti a netají se sympatiemi k němu. Jako pramen historický má cenu hlavně v posledních částech, kde se autor opírá o vlastní zkušenosti; ty jsou v díle dosvědčeny již v líčení doby bramborské (léta 1279-1283).

O autorovi nevíme nic bližšího, neznáme ani jeho skutečné jméno (označení „Dalimilova“ je ze 17. století); přes několik pokusů nalézt v někom ze známých osobností autora kroniky, nepodařilo se badatelům podat obecně přijatelný a přesvědčivý důkaz. Autor kroniky není jen mluvčím mocných feudálů, ale všech, kdo se cítí hospodářsky poškozováni zejména bohatým německým měšťanstvem. Proto nejednou otevřeně zdůrazňuje při líčení dějin hospodářské momenty (když na př. vytýká Václavovi I., že dává pozemky Němcům) a přitom výrazně vyzdvihuje své vlastenectví, pojaté ovšem v duchu feudálním. Vidí příval Němců do státní i církevní správy a bohatnoucí německé měšťanstvo, vidí, jak je česká šlechta ochuzována, a to v něm vyvolává na jedné straně nechuť a nenávisť k Němcům, zejména k německým měšťanům, na druhé straně pocit sounáležitosti s českým lidem; myslí reálně, a právě proto si uvědomuje, že jeho zájmem je bližší český sedlák než německý měšťan. V tom smyslu lze mluvit o Dalimilově vlastenectví, které dospívá k určitému pochopení významu lidových vrstev i pro život feudálního politického celku; touto stránkou svého díla vlastně předjímá některé prvky, které se výrazně projevíly v době husitské. — Nově se dívá i na funkci vladaře; nevidí v něm jen suveréna, ale především nositele vůle šlechty. Dalimil klade důraz na to, že stát má být prostředkem k dosažení obecného blaha (srov. na př. často citovaný výrok „obec jest každého ohrada“). Věrnost vladaře „národu“ klade nad věrnost „národa“ vladaři a naznačuje i možnost

D. 12.
230

Pocynah e!
ionyka beska
noy powyestry
hledagy: Ale ze
sive zempe uethagy: wto
mudrze ydwornye ornie
Dyem swoy, rod spusten
stoyim wyrye. Neb by sic
tonych ktere est nadrye
sive by zempe knyhy gny
eh: Knych by swoy rod wess
pomaly. edkud gsu przyl
ly wyryedrye. paz tzech
knyh dawno hledagy awez
dy toho zadagy. By sive

18. Dalimilova kronika — rukopis Cambridžský
(rukopis z poloviny 14. stol. — knihovna Trinity College, Cambridge)

De doctura verbe

ho. auli do fustla hlubohcho. kubuz wswcy zem
poue nahlu wse vchodi. ma nue zlob sprawem do
chodi. Mluech zrypa wse kubiezaca. proz mi da
na dostopna opyara. Dledze mlyheny borzuehe

Ruhuz oldruch opostolopyrthech louiese. Na sic
hdu star sie iednu ves giedhiese. virze ze sedla
dhwaha naporoac stase. bosa pberuba wow
rucho pyate. a sedla krafua wem u biese. akomu
owsem sdliwe nrawi gniefe. Pozte sie giegcy
krafie dhyuichy stogie. amhed u sobie zabakneny
pogie. Ta kubieny cethecua biese. sobie gnie.
bozua gniefe. **P** auli gnu zcho zalye pociu
chy gniechi. kubuz vear paly racy cshierly. z
hlapow slech chuzi buau. a slechchy. suk chlap
gnieuan. slob ostarale. strabro slechcy auli. a
gato slechchyze chudoba vuh. vish sim whgub.
zoazie iednoho. avn sie cze slechchcem iehoz orez
gmuel strabro nuohy. Akdu rest tak slechra schap
stvem fimefena. bude bozua ma zena. Radhiesy
sie chuzi saestku sedlku simechi. nez kralowau
uhymezchu za zem gniechi. orzech kardemi
stuce postuku siemni. Aproco uhien kubie

Amelcu

*Ad r...
chlap...
am...
ind...
v...
m...
g...
s...*

*Ad r...
sone...
Ampe...
m...
tabi...
Am...
s...*

*Ad r...
sone...
Ampe...
m...
tabi...
Am...
s...*

wdany porobi. kuziem vd woz
ynechi. korel nadohniem ba
swareho wacawa dchic swa
zue kluzi ze ieho vchle pomoe
boleslaw ze sie bozue mozy ne
thy. vpozue wswatost sweho b
rzychi. potzuech lethiech kaza
prizye esthi. aw swareho uca b
nie pohzue esthi. hdu to swate
hi nesechu. nadw miestu thie
huuhy nemoziechu. Dwe riez
alodhi przigiedu vriez. sokou
vuhidu. Wau ieho wse za
ramu iednu tako now vidhiech
bratr bil vruhil. achem znar
ho vruhil. A vsko uez bil vral t
Ale swathi wacawu sestru br
se. Ta swata dhewlka kubiez
jat sweho bratra zgieuen
ze vsko swate mezi sthemu
dote dobi uezalo. ru kbez sie
lo stalo stalez vcho. h hlauwe
chu. Tak prize icle h hlauwe

19. Dalimilova kronika — zlomek Hamušův
(rukopis z první poloviny 14. stol. — Národní a universitní knihovna, Praha)

vzpoury. Odpor k němectví ho vede k tradicionalismu a nechuti k rytířským mravům, jež k nám přicházejí z ciziny.

Po stránce umělecké vyznačuje se Dalimilova kronika prostým vyprávěcím slohem a nehledanou dikcí, oplývající lidovými rčeními a úslovími. Tradičních básnických ozdob užívá jen zřídka, a tak představuje epiku směřující daleko méně k ozdobnému slohu než Alexandreida. Je to dílo uvědoměle tendenční; jeho skladatel má přitom smysl i pro zajímavost děje. V úvodních částech kroniky je významná zmínka o cizích látkách v české literatuře.

Dalimilova kronika měla značný literární význam, a to jak pro svůj vliv, ideový i formální, na některé pozdější autory české, jako je autor legendy o sv. Prokopu, Ezopa a Malé Růžové zahrady, tak pro velké rozšíření. Po celá staletí náležela k nejčtenějším staročeským skladbám, jak to dokládá nezvykle velký počet zachovaných nebo nepřímo dosvědčených rukopisů s textem stále nepřerobovaným; byla take již ve 14. století přeložena do němčiny, rovněž v rýmovaných verších. Znovu ožila pak v 1. polovině 15. století a byla přepracována v novou, druhou redakci s rozšířením některých míst; z této redakce byl pořízen v 1. polovině 15. století nový německý překlad prozaický. V 15. století vznikla pak ještě redakce třetí, na druhé nezávislá, s úpravami spíše formálními. Rovněž prozaické Krátké sebrání z kronik českých, vzniklé patrně v době husitské, cituje z Dalimilovy kroniky ponejvíce místa vlasteneckých projevů národního uvědomění a národního boje. Veliká obliba, které se skladba těšila v 15. století, jistě vyplývala z toho, že dílo bylo po ideologické stránce blízké snažení husitské doby. Odtud pramení bohatství dochovaných opisů, celých i zlomkovitých; rovněž vydávání této památky tiskem v důležitých chvílích politického a kulturního vývoje našich zemí (v období stavovského povstání r. 1620 vyšlo vydání Ješínovo, v počátcích obrození vydání Procházkovo a v první polovině 19. století – po značných potížích censurních – vydání Hankovo).

Náš kronikář našel brzy pokračovatele a napodobitele, kteří jeho kroniku, snad ještě před rokem 1326, rozšířili o čtyři přídávky, týkající se událostí v letech 1315-1326.

(Ú V O D)

Počíná se kronika česká

- Mnozí pověsti hledají,
v tom moudřě i dvorně činie,
ale že své země netbajú,
tiem svůj rod sprostenstvím vinie.
- 5 Neb by se do nich které cti nadieli,
své by země knihy jměli,
z nichž by svůj rod veš poznali,
otkud jsú přišli, vzvěděli.
Jáz těch knih dávno hledaju
- 10 a vešdy toho žáda ju,
by se v to někto moudrý uvázal,
vše české skutky v jedno svázal.
A dotad sem toho žádal,
doňud sem toho právě nezbadal,

15 že v to se nikte nechce otdati;
proto se sám v to drb' u uvázati.

Ale věz, žeť úsilno jest tuto kroniku psáti,
žeť drb' u z rozličných jednu shledati.

Neb to za jisté povědě,
20 žeť nikdiež celé kroniky nevědě;
nebť jejie vši písari nevelmi sú snažni byli,
proto sú jie mnoho opustili,
jedno o svém kraju, a jiného málo mluviece,
jiného mnoho opustiece,
25 někde velmi krátiece
a tiem pravý sled tratiece.

Nalez kroniku u kněžě starého v Boleslavi,

ta všěcky jiné oslavi,
ta mi jístě vlastině bojě zpravi,

30 mnoho neznámého vypravi.
Proto, budeš-li Pražskou neb Břevnovskou kroniku čisti,
tiemto se právě ujisti,
že na niej jest méně postaveno,
ale slov více mluveno.

35 Opatovická, ta často blúdí,
ačť více mluví, však tebú slúdí.
Vyšehrazská, ta mi se najméne sl'úbila,
najlepšie na Boleslavi byla.

40 To račtež všickni věděti,
ež té chcu se podržěti.
Ale nalezneš-li kde co jinak než tuto mluveno,
věz, ež to jest mú vol' u neproměněno,
ale jakžto jest tam postaveno,
takežť jest i mnú ustaveno.

45 Řěči prázdne, jelikož mohu, myšl' u ukrátiti,
avšak smysl celý myšl' u položiti,
aby se tiem mohl každý radějí učiti,
k svému se jazyku více snažiti:

50 neb uslyšav múdry řěč múdrú múdrějí bude,
túžebný tiemto túhy zbude.
Jáz tuto sprostně položu
a na to lepšieho prošu,

- aby pro naše země čest
i pro našich nepřátel lest
55 opravil mů řeč rýmem krásným
a oslavil hlaholem jasným,
a mne tiemto nehanějš
řka: „Plete se neumějš.“
Jáz se v tom sám dobřě znaju,
60 kromě žeť o svém jazycě velmi tbaju.
To mě jest k tomu vzbudilo
i mě k úsil'ú připudilo.

2 *dvorně pěkně, dobře* – 4 *sprostenstvím vimie* obviňují z neumělosti, hlouposti – 5: neboť by se od nich nějaké cti nadáli – 14 *doňud* dokud – 15 *nikte* nikdo – 16 a 18 *drb'u* musím – 19-20 *povědě...nevědě* povím... nevím – 22: proto z ní mnohé vynechali – 23 *jedno* jen, jenom – 26 *tratiece* ztrácejíce

27n: kronikou nalezenou v Boleslavi míní snad autor latinskou kroniku Kosmovu (viz výše str. 61-75), které skutečně užíval; ostatní uvedené kroniky je těžko určovat, snad jde o pokračovatele Kosmovy a jiné kronikáře (viz str. 75-85) – 28 *oslavi* převýšila – 29: ta mi podala bezpečnou zprávu o bojích vlasti – 33 *na miej* na ní – 36 *tebú slúď* oklame tě – 37 *sl'úbila se* zalíbila se – 40 *ež že* – 45 a j. *mysl'u* myslím, zamýšlím, hodlám – 48 a j. *jazyk* národ, národnost; *snažiti se (k čemu)* přičiňovati se oč – 50 *túžebný* dychtivý – 51 *sprostně* prostě, neuměle; *položu* napíši, složím – 54 *lest* závist – 55 *rýmem* veršem – 59-60: já jsem si toho sám vědom, ale velmi dbám o svůj národ

(LIBUŠINO PROROCTVÍ)

O L'ubušinu proročství

- Tdy L'ubušě odpověď
řkúc: „To vám beze lsti povědě,
kak koli ste mě uhanili,
když ste mě tak potupili.
5 Zlý člověk to drbí býti,
kterýž pro své dobré dá obci zlým užiti.
Obec jest každého ohrada,
ktož ju tupí, minulať jej rada.
Ztratě obcu, neúfaj do hrada,
10 bez obcě dobude tebe všeliká sváda.
Ale jáz vám své škody nedám zlým užiti,
chcu vám beze lsti raditi.
Radějši byste mohli mój súd trpěti,
než drbíte za kněz silného mužě jmieti.
15 Lehčějšieť tepe dievčie ruka,
ot mužské rány bývá veliká muka.

- Tu mně tehdy uvěříte,
 když svého kněze za železným stolcem jědúc uzříte.
 Bude-li nad vámi cuzozemec vlásti,
 20 nemoci bude dlúho váš jazyk trváti.
 Túhat jest každého mezi cuzími
 a smutný utěší se mezi známými.
 Každý kraluje přátely svými
 ijeden múdrý neraď se s cuzími.
 25 Pojmeť k sobě l'ud jazyka svého,
 budeť vždy hledati vašeho zlého,
 na váš l'ud bude hledati viny
 a svým rozdělí vašě dědiny.
 Češte své, ač i krastavo,
 30 nedaj v své cuzozemcu, česká hlavo!
 Tomuť vy učí ženská hlava,
 kde jeden jazyk, tu jeho sláva.“

1 *tdy* tedy, tehdy – 2 *beze lsti* bez přetvářky, upřímně – 3 *kak koli* ačkoli, i když – 5 *drbí* musí – 6: který obci pro své dobré uškodí – 7 *ohrada* zástita – 8 *minulat jej rada* minul se s rozumem – 11: ale já vám za uškození neodplatím zlým – 18: když uvidíte svého knížete, jak jí za železným stolem – 21: každého mezi cizinci jímá tesknota – 28 *dědiny* dědičné polnosti, statky – 29 *češte* češte, pročesávejte, zušlechťujte; *krastavo* prašivé, nepěstěné; smysl: své spory si vyřizujte sami mezi sebou

(O ZALOŽENÍ PRAHY)

- Přemysl bieše múdré myslí,
 on s L'ubušú vše právo zamysli.
 Tehdy L'ubušě povědě:
 „Jáz ti jedno miesto vědě,
 5 to bude slovútno po světu,
 jako slunce v svém osvětu.
 Pomněte všickni slova mého!
 Vyndeta dvě olivě zlatiej z něho,
 Václav bude jmě olivě prvěj
 10 a Vojtěch olivě druhěj.
 Tě ot pokolenie mého
 vzendeta až do královstvie nebeského.
 Tě to město oslavíta,
 a juž pohřebená všu zem'ú obráníta.
 15 Stavte město, to vem kážu,
 tu kdežto jáz vám ukážu:

- u Vltavy pod Petřínem,
 kdež tesař činí práh s svým synem.
 Pro práh městu vzděchu Praha.
 20 Toho města bude veliká dráha.
 Neb jako i kniežata i králové,
 l'udie silní jako lvové,
 proti prahu klanějú hlavu,
 aby ju jměli zdrávu,
 25 takéž proti Prazě, městu mému;
 neb bude čest i chvála jemu.“

2 zamyslí vymyslíl – 6 v *svém osvětú* ve svém záření, pro svou jasnost – 8 *vyndeta* (duál) vzejdou; *dvě olivě zlatiej* (duál) narážka na Zjev. 11,4-7; srov. i u Kosmy, zde na str. 57 – 9 *Václav kníže Václav* – 10 *Vojtěch biskup Vojtěch* – 11-12 *tě . . . vzendeta* (duál) ti . . . vzejdou, vystoupí, dostanou se – 15 *vem vám* – 19 *vzděchu* dali by jméno – 20 *dráha* velikost, moc

(DÍVČÍ VÁLKA)

O válčě, ješto dievky s mužmi jmiechu

- Skončě svůj život L'ubušě,
 pohřebu ju ve vsi, jiež diechu L'ubušě.
 Po niej jejie knieně válku počěchu
 a právě podobnú k smiechu;
 5 neb tomu za právo chtiechu, . . .
 aby takéž dievka zem'ú vládla,
 a mužie sě držěli rádla.
 Chtiece své řeči užiti,
 jěchu sě hradu staviti.
 10 Dievky hradu Děvín vzděchu
 a Vlastu za knieňu vžěchu.
 Ta po svéj zemi posla posly
 řkúc: „Podbímy pod sě ty bradaté kozly.“
 Neb sě tehdy po pohansku jmiechu,
 15 mužie dlúhé brady nosiechu.
 Vecě Vlasta: „Která leží na nich moc?
 Zapijút sě vždy na každú noc.
 Když nad nimi svítězimy,
 co chtiece z nich učinimy.“
 20 Pro tu řeč mnoho sě dievek k Vlastě obra,
 na šest set jich sě do Děvína sebra.
 Jako holubi letiec z svých kotcův,

- takež se dievky bráchu ot svých otcov.
 Když bieše mužóm to brániti,
 25 každému svú dceru býti,
 dvorno jim to bieše viděti
 i jěchu se tomu smieti,
 že dievka okročmo na koni jězdieše,
 druhá po nej prázdny kón vodieše.
 30 Mužie z smiecha nemúdrého
 dojidu smutka velikého;
 mohúc to zlé slovem uhasiti,
 i dachu zlému vzhóru jíti.
 Snad sú byli nepomněli,
 35 že múdří za příslovie jměli
 řkúc: Ktož chce v domu škody zbyti,
 nedaj jiskřě uhlem býti;
 neb uhel často ohněm bývá,
 pronž bohatý sbožie zbývá.
- 40 Tak mužie, mohúc slovem obrániti,
 i dachu z mála vojsku býti.
 Kněz Přěmysl chtieše toho brániti,
 páni řechu: „Pokusmy, co mohú učiniti.“
 Vecě Přěmysl: „Viděch ve sně dievku krev ločúce,
 45 v svéj zemi jako vzteklú běhajúce.
 Pro ten sen boju se zemi zlého.“
 Páni na smiech obrátichu sen kněžě svého.

Ot Vlastiny múdré rady

- Když dievky ot otcov se brachu,
 a na Děvín se vzebrachu,
 50 dci otcu na život odpovědě,
 sestra bratru to povědě:
 „Juž já nejsem nice tobě,
 každý měj péču o sobě.“
 Pak sobě sl'úbichu vieru.
 55 Vlata da jim u pitú smieru,
 aby své tlustosti zbyly
 a čerstvy i múdry byly.
 Potom jě na tré rozděli
 a úřady jě poděli.

- 60 Múdrějším svůj hrad poruči,
v radě jě sedieci zuči
řkúc: „Ktožti rád sedí v radě,
tenť ostojí v každěj svádě.“
Krásným sě káza líčiti
- 65 a chytrěj řeči učiti
řkúc: „Tiemto mužóm poleku,
kdežto mocú nedoteku.“
Třetím káza s lučišči jězditi,
mužě jako psa zabiti.
- O prvém dievčiem pleně
- 70 Když sě dievky spolu svyku,
na koních jězditi obyku,
jěchu sě země pleniti
a všě mužě pořád bíti.
V div sě dievčie srdcě proměnicu,
- 75 proti mužóm jako kámen bychu.
Ijedna přátel nebránieše,
dci na svého otcě vedieše.
Kněz Přěmysl da to všiej zemi věděti,
mužie nevědúc, co tomu sdiati,
- 80 neb oděnie nemějiechu,
na jich koních dievky jězdiechu,
jakž mohúce sě sebrachu,
před Děvín sě položichu,
mniec, by dievky měchýfem zahnali,
- 85 a mniec, by jich na hradě nedočakaly.
Přěmysl nerodi s nimi jěti
řka: „Rod mój drbil by toho škodu vzieti;
neb vědě, že dievčie lsti nemóžem zbyti,
ot nich vem jest pobitu býti.
- 90 Ž'by mě u prvém boju pobily,
mój by rod nepřietelé skóro zbili.
Proto s vámi nechcu jíti,
ni vem raz'u s nimi sě sníti.“
Mužie jeho rady netbachu,
- 95 proti jeho vóli před Děvín sě brachu.

Mužie, kedyžto hrad uzřechu,
 k dievkám sě tu velmi vzsmiechu.
 Kdež Bojiště slóve, před Vyšehradem, tu stojiechu.
 Dievky, kedyž jě dobřě sezřechu,
 100 všěcky sě tu poradivše,
 u vieřě sě potvrdivše,
 pojědu s Vlastú, napřěd mocnějšie
 postavivše, v prostřěd múdřějšie.
 A kedyž na pol' u stojiechu.
 105 kedyž sě sníti spolu chtiechu,
 Vlasta na koňu k šturmu stojieše,
 k svému vojsku tak mluvieše:
 „Dievky, šlechetné stvořenie,
 v světě šlechetnějších nenie!
 110 Držte sě šlechetenstvie svého,
 dobývajte sobě mene dobrého.
 Buď vám mílo málo úsilé podjieti
 a skrzě to věčný pokoj i čest jmieti.
 Ač jě nynie potepemy,
 115 věčnú chválu i pamět vezmemy.
 Budem sobě mužě voliti,
 kedyž chtiece, budem jě bíti.
 Budem jako amazonské panie.
 Ty sú poručily mužóm oranie
 120 a samy svú zem' ú vladu.
 Ty sú měly s ciesařem Cyrem svádu,
 ty šlechetně sú toho ciesařě pobily,
 jemše jej v krvi utopily
 řkúc: „Krev si žádal, tyž krev pí,
 125 viec na světě ľudí nebí.“
 Ty jsú sě proti Alexandrovi udatně jměly,
 s jinými králi sú sě bíti směly.
 Majú toho po světu čest i chválu,
 pojměvše u boju prácu malú.
 130 Těž vám, panny šlechetné, slušie učiniti!
 Nebo dámy-li sě nynie těmto bradáčóm zbíti,
 budú šlechetnými pannami chlapi smiech pobijěti,
 a viec ny mužie budú za robotné jmieti.
 Bí každá bratra nebo otcě svého,
 135 by sobě mohla dobyti života pokojného.
 Lépe by bylo nem čstně zbitu býti,
 než těmto chlapóm bradatým na milost jíti!

Bude-li ot nás která běžeti chtieti,
věz to, žeť nebude s námi tovarystva jmieti.
140 A moci-li budem kdy s ňu býti,
smrti jiej nelž bude zbyti.
Pakli bude která jata,
jáz jmám sklep plný L'ubušina zlata,
a to vám za jisto prav'u,
145 že to vše pro vy jednu zvážu.“

Jakž té řeči brzo přesta,
ihned se hnuchu s toho miesta.
A jakžť na mužě vyniku,
tak všěcky plavecky křiku.
150 Obsuchu mužě dievčie střěly,
Vlasta mužě oščěpem rozděli.
Dřéve než svých Vlasta dohna,
sedm lepších oščěpem prohna.

Mlada, Hodka a Svatava,
155 Radka také i Častava
podlé své knieně vešdy biechu,
dobrodružsky vždy činiechu.
Mužóm do smiecha nebieše,
na tři sta mužów juž ležieše.
160 A by tu tak bliz les nebyl,
ijeden z mužów živ by nebyl.
Na Vlastu ijeden se nevrátil:
nerad bych jiej škopka převrátil.

O mužském ostrabeňú a o Vyšehradě

Po pól létu mužie se ostrabichu,
165 smolníkóv i koní dobychu;
však dievek bojem podstúpiti nesmějichu,
ale bliz jich hrad postaviti chtiechu.
Dievky jě dvakrát otpudichu,
až však takto jě přělstichu.
170 Mužie lšťú před L'ubušu padu.
Tehdy dievky, vzemše radu,
podjemše se z svého sboru,
jědu bránit svého dvoru.

- Mužie síly sě bojiece,
 175 v L'ubuši lehu, sě tajiece.
 V tu dobu Přemysl s svú radú
 pripraviv, což slušie k hradu,
 jedné noci vzvede dřevem hrad,
 jemuž vzděchu Vyšehrad.
 180 S toho válěchu let pět,
 až mužóm by úzek syět.
 Neb dievky mužóv na hradě nejmiechu,
 proto sě zrady nebojiecehu;
 ale dievky na Vyšehradu biechu.
 185 Když mužie kam jěti chtiecehu,
 dievky dievkám pronesiecehu;
 tak na cěstě dievky mužě ztepiechu.
 Také k ženám jdieše Vlastin list,
 proňz nebieše sobú ijeden muž jíst.
 190 Neb veliká túha v zemi bieše,
 z jednoho slova žena mužě tepieše.
 Tehdy mnoho mužóv nalézáchu na loži
 zboděných noži.
 Proto mužie v noci stáju
 195 jmieváchu často v hustém háju,
 aby dievčie l'uti zbyli
 a životóv neztratili.

(Vynecháno dvanáct veršů obecné úvahy.)

O rozličných dievčích lestiech

- Potom dachu sě dievky na rozličné lsti,
 pro něž mužie zbychu své cti.
 200 Uzřěvše, že na Vyšehradě jest veliký hlad,
 za přiměřím pozvachu jich na svůj hrad.
 Tu s nimi krásné panny posadiechu,
 jenž chytré řeči mnoho umiechu.
 Ty diechu: „Jáz bych tvá ráda byla,
 205 by má matka žíva nebyla.
 Chtěl by ty mě sobě mieti,
 musil by jiej život otjieti.
 A toť sě móż dobřě státi,
 chceš-li jie na tejto cěstě ždáti.

- 210 Jmá tú cestú sama desátá jěti,
móžeš ji s jejie tovaryškami jieti.“
Tak nebožátka přelúdiece,
zástavu jim zastaviece,
tiem činem mnoho dobrých zbichu,
215 tak mocnějších nepřátel zbychu.
Pak jedna jednomu skutky zěvováše,
velikú mu vieru sl'ubováše
řkúc: „Mrzít mě v tomto přiebytku býti;
chceš-li mój muž milý býti,
220 chcu ti jáz Děvín zraditi.“
I jě sě jeho učiti,
kak jest jim k tomu přijíti.
Když to kněz Přemysl vzvėdě,
tako jim všem odpovėdě:
225 „Raz'u vem, nerodíte jim věřiti;
věřte mi, ež vy chtie tiem činem zbiti.“
Mužie nerodichu jmu v tom uvěřiti,
podlé dievčie rady chtiechu v hrad jíti.
A když juž v onen hrad vnidu,
230 tu na ně dievky vynidu:
překotem jě všěcky zbichu,
ijednoho neživichu.

O Ctiradově zradě

- Jeden dobrý ostal bieše,
sobě jmě Ctirad jmieše.
235 O tom sě jěchu bráti lest.
Sebravše sě dievek šest,
i nalezu jednu radu.
Vzvėděvše, že kl'uditi jěde jednu svádu,
ulíživše najkraššú ladu,
240 na jeho cestě vsadichu ju na kládu.
Tiej dievčě Šárka diechu,
tu za najkraššú mezi sobú jmiechu.
Položichu u nie trubicu
a medu velikú lahvicu.
245 Svázánu ostavichu ju na lesě.
Jednot Ctirad povleče sě,
uzřě, nali dievka pláče

a nad ní inhed vran kváče,
 jenž snad bieše prorok smrti jeho.
 250 Škoda toho druha dobrého!
 Otáza jie, co by tu činila,
 proč-li by tak kvielila?
 Vecé: „Jsem z Óskořína dci toho pána,
 i sem ot těch zlých dievek svázána.
 255 Chtiec mě násilím na svůj hrad vésti
 a k svéj zlobě mě přivésti,
 ale jakž vy uzřěchu,
 mne svázány tuto otběhu.“
 Když na dievcě všeho ztáza,
 260 ssěd s koně, pannu rozváza.
 Panna s pláčem jě sě jeho prositi,
 aby v niej ráčil všě panny uctiti,
 i ráčil ju k ótcu se ctú doněsti,
 řkúc: „Nevědě, co sobě sdieti.“
 265 Ctirad podlé panny sě posadi,
 l'udi okolo sebe zsadi,
 i jě sě s nůu medu píti
 a v tu trubicu trúbiti.
 Po trúbě dievky urozuměchu,
 270 že Ctirada jako u měchu mějjechu.
 Dievky tu koňónv podpěchu
 a svá lučišče napěchu.
 Jakž na Ctirada vyniku,
 hlasem vysokým na ně křiku.
 275 Dřéve než mužie k koňónv dospěchu,
 až jě jako ptáky jěchu.
 Inhed všěcky l'udi zbichu,
 Ctirada přěd Vyšehradem na kolo vzbichu.
 Čertie sě tej věci smějú,
 280 i dnes tomu miestu Šárka dějú.

Tak zbichu toho Ctirada.
 Naleze to dievčie rada,
 by všú zem'ú Vlasta vládla,
 mužie držěli sě rádla.
 285 Vlasta sě v zem'u uváza,
 na dievkách práva potáza.
 Dievky jí to právo dachu,
 inhed po všiej zemi poslachu

- řkúc: „Kterýt sě pacholík narodí,
290 ať sě viec k boju nehodí,
pravý palec mu urúbiti,
a pravé oko vylúpiti,
by meče nemohl držěti
a za ščítém nemohl by viděti.“
- 295 Někdy témuž jsú pohani ot židóv chtěli,
snad sú byly to dievky uslyšěly.
Ač sú to samy zamyslily,
znamenie jest, žeť sú múdré byly.
Opět Vlasta tomu z práva chtěla,
300 to všiej zemi vzpověděla,
by dievka toho za muž měla,
kterémuž by sama chtěla;
u dvora by žena byla,
muž v dielo porobila.
- 305 S tím právem svú milost Vlasta všém vzpovědě
a mír v zemi zapovědě.

O mužskéj lsti proti dievkám

- Kněz Přemysl, když tu řeč vzedě,
tajně na snem zapovědě.
I jěchu sě tu raditi,
310 kak by sě mohli obrániti.
Přemyslovi vieru sl'úbichu,
u vieře sě potvrdichu.
Před Děvín jězd jěchu sě činiti
a na cestách dievky bíti.
- 315 Naleze to mužská nevěrná rada.
Pozvavše za mírem slovútnějších do Vyšehrada,
mnoho dievek pohanichu,
za pravým mírem cti jě zbavichu.
Ty inhed všu sílu i udatstvo ztratichu,
320 hanbú sě viec do Děvína nevrátichu.

O dievčiej smrti

Když to uslyšě Vlasta l'uticě,
vzřu žalostú jako nedvědicě,

- všem mužóm na život odpověď.
 Přemysl jiej po poslu povědě:
 325 „K vám se nevěřú nestydímý,
 neb ju ot vás vždy vidímý.
 Byste byly k nám vieru zdržaly,
 ot nás byste nevěry neohlédaly.
 Ale že ste vy směly v nevěrný plášček se odieti,
 330 přejte jeho také jiným pojmieti.“
 Dievky se všěcky sebrachu
 a před Vyšehrad se brachu,
 chtiece jeho mocú dobyti,
 všěcky mužě na něm zbiti.
 335 Mužie proti nim vynidu,
 a jakž se brzo snidu,
 Vlasta se z svých nemúďřě vyrazi,
 mezi nepřátely se vrazi.
 Sedm junochów se k niej otda,
 340 jimž ona ni v čem se nepodda.
 Tu ju jejie náhlost omýli,
 že mnieše, by za ňú dievky zbyly.
 Když v húšću nemože oščěpem ani mečem vlásti,
 tu dojde veliké strasti.
 345 Tu ju noži rozebrachu,
 po boju psóm ju rozmetachu.
 Když dievky šípy rozplískachu,
 oščěpów jim jich mlazšie přidávachu.
 Plačúc spieše u boj jdiechu,
 350 mužie jě pořád tepiechu.
 Když dievek na dvě stě smrti dachu,
 jiné se na běh ot dachu.
 Dřeve než na hrad přiběhu,
 mužie na most vzvoditý po nich vzběhu.
 355 Sěč veliká by na mostě,
 a z brány zle tšćiechu hostě.
 Mužie o tom málo tbachu,
 mocú se tu v hrad sebrachu.
 Tu dievky bratrú poznachu
 360 a na ně sílně volachu.
 Některé před nimi vzklekáchu,
 některé se k nim vlísáchu.
 A což kolivěk činiechu,
 mužských srdec neuměkćiechu.

Krásná tělcě smrti dáváchu,
přětínajúc jě s hradu metáchu.
Tak ten veš sbor i pohynu
a ta válka tak i zminu.

2 *pohřebu* pohřbili; *diechu* říkali – 3 *knieně* kněžny (dívky z knížecí družiny) – 8 *řeči* užiti míti užitek z řeči – 10 *vzděchu* dali jméno; Děvín stál na návrší nad Zlíchovem – 13 *podbtmy* pod se podmaňme si – 17 *zapijút* se opiji se – 20 *se obra* odebralo se – 22 *z kotcöv* z budek, z holubníků – 24: ačkoli měli mužové tomu brániti – 26 *dvorno* podivné – 29 *po niej* za ní – 31 *dojídu* došli – 36 *zbyti* zbavit se – 39 *sbožie* *zbyvá* majetku pozbývá – 40 *obránti* zameziti – 42 *kněz kniže* – 44 *ločuce* lokající

50 *dci* dcera; *otpovědě* ohlásila nepřátelství, vypověděla boj – 52 *nice* nic – 55 *smieru* pravou, náležitou míru – 61 *zuči* naučila – 63: ten obstojí v každém sporu – 66 *poleku* polířím – 67 *nedoteku* nedosáhnú

Nadpis: o *pleně* o kořisti – 70 *svyku* se zvykly si – 71 *obyku* navykly si – 73 *pořád* napořád – 74 *v dív* ku podivu – 76 *ijedna* žádná – 77: dcera šla proti svému otci – 79 *sdieti* učiniti – 86 *nerodi* nechtěl – 87 *drbil* by musil by – 88: neboť vím, že z dívčí lsti nemůžeme vyváznouti – 89 *vem* vám – 90 *žby* kdyby – 91 *skóro* brzo – 93: ani vám neradím utkati se s nimi – 97 *vzsmiechu* se začali se smát – 99 *sezřěchu* shlédly – 101: upevnivše si svou věrnost – 102 *pojědu* jely – 112 *podjieti* podstoupiti – 114 *ač jestliže* – 118: týká se pověsti o válce perského krále Kyra se skythskou královnou Tomyridou – 121 *svádu* spor – 122 *šlechtně* ctně, statečně – 123 *jemše* zajavše – 124 *tyž pí* a ty pij (zesílené) – 126 *jměly* se počínaly si; Alexander Veliký, makedonský král (356-323 př. n. l.) – 127 *směly* odvážily se – 128 *majú* toho mají z toho – 129 *pojměvše* práci vykonavše práci – 130 *těž* totéž – 132 *smiech* pobíjeti smích si tropiti – 133 *ny mužie* nás mužové – 136 *nem* nám – 139: věz, že ztratí svazek s námi – 140: dostaneme-li ji někdy do rukou – 141 *smrti* *zbyti* uniknouti smrti – 144 *za jisto* prav'u jako jistou věc pravím – 145 *pro vy jednu* pro jednu každou z vás; *zvážu* navážím

148 *vyniku* vyrazily – 149 *plavecky* jako Polovci, bojovný kmen turkotatarský – 150 *ob-suchu* zasypaly

157: vedly si stále statečně (jako dobří druzi „stateční druhové“) – 160 *bliz* blízko – 161 *ijeden* žádný – 162: na Vlastu se žádný neobrátíl (neútočil) – 163 *škopka* nádobu s pitím (*bych* *přěvrátíl* l. os. místo obecného podmětu, kdokoli); smysl: nerad by ji byl podráždil

Nadpis: o *ostrabeňu* o zotavení – 164 *se ostrabichu* zotavili se – 165 *smolníköv* smolných kabátů, řemenkových krunýřů zpevněných smolou – 166 *bojem* *podstúpiti* (někoho) pustiti se do zápasu (s někým) – 172 *podjemše* se zdvihnuvše se – 174 *mužie* síly mužské síly – 175 *lehu* položily se – 178 *vzvede* zvedl, postavil; *dřevem* ze dřeva – 179 *vzděchu* dali jméno – 180 *válěchu* válčili – 186 *pronesiechu* prozradili – 190 *túha* zármutek – 191 *z jednoho slova* pro jedno slovo – 194-195 *stáju* *jmieváchu* bydlili, nocovali – 196 *l'uti* zbylí unikli krutosti, divokosti

206 *chtěl* by ty kdybys chtěl ty – 209 *ždái* čekati – 210 *sama* *desátá* s devíti jinými – 211 *jieti* chytiti – 212 *přělúdiece* oklamajíce – 213: nástrahu jim nastrojíce – 216 *skutky* *zěvo-váše* dávala na jevo lásku – 225: radím vám, nevěřte jim (nechtějte jim věřit) – 226 *tiem* *činem* tím způsobem – 229 *vnídu* vešly – 230 *vynídu* vyšly, vyrazily – 231 *přěkotem* o překot – 232 *neživichu* nenechaly na živu

235: jemu počaly klásti lest – 237: učinily rozhodnutí – 238 *kl'uditi* *svádu* rovnati por – 239 *uličivše* vyzdobivše; *ladu* pannu – 243 *trubicu* trubku – 246: sotvaže Ctirad přitáhl – 247 *nalí* hle – 248 *inhed* ihned; *vran* havran – 250 *druha* *dobrého* statečného druha – 253 *z Óskořina* jde buď o Okoř nebo Kokořín – 258: ode mne svázané tu odběhly – 259

ztáza vyptal se – 264: řkouc: Nevím, co si počítí – 266 *zsadí* rozsadil – 269 *urozuměchu* srozuměly, poznaly – 270 *u měchu* v pytlí – 271 *podpěchu* pobodly (aby se vzeptali) – 273 *vyníku* vyrazily – 276 *až* a již

281: *zbichu* zabily – 285: Vlasta se ujala vlády v zemi – 286 *práva potáza* dožádala se práva (na radě svolané) – 295 *témuž* totéž – 297 *ač* jestliže; *sú zamyslíly* vymyslíly – 299 *z práva* podle práva – 300 a 305 *vzповěděla*, *vzповědě* vyhlásila – 306 *zapovědě* rozkazem ohlásila

307 *vzvědě* zvěděl – 308 *na snem zapovědě* svolal sněm – 313 *jězd* (gen. pl.) výpady – 316 *za mírem* za účelem míru

322 *vzřu* zařvala – 323 *na život odpovědě* opověděla boj na život a na smrt – 327 *zdržaly* udržely – 328 *neohlědaly* nenalezaly – 336 *snídu* se sešli se, utkali se – 339 *sě k niej* otda vrhlo se na ni – 347 *rozplískachu* vyplýtvaly – 348 *jich mlazšie* jejich mladší, učednice, pomocnice – 349 *spíše* spěšně – 352: jiné se daly na útěk – 354 *vzvoditý* zvedací; *vzběhu* vyběhly – 356 *tšičechu* tiskly, tlačily; *hostě* (acc. pl.) cizince – 359 *bratřú* bratry – 361 *vzklekáchu* začaly klekat – 365 *tělcě* tílka – 368 *zminu* přešla, zašla

(BOŘIVOJ A SVATOPLUK)

Ot Bořivojě, prvního křesťanského kniežete

Kněz Hostivít potom snide,

Bořivoj na otcov stolec vznide.

Tehdy Svatopluk u Moravě králem bieše,

kněz český jemu slúžieše.

5 Jednú kněz Bořivoj přijěde k královu dvoru,

král mu učini velikú vzdoru.

Káza jemu za stolem na zemi seděti

a řka: „Slušie tobě to věděti,

že neslušie pohanu

10 za roveň býti křesťanu.

Sed se psy, toť jest tvé právo,

ne kněže, ale nemúdrá hlavo,

že netbáš na tvorcě svého,

majě za böh výra usatého.“

15 Kněz to uslyšav sě zapole,

a jakž brzo by po stole,

prosi křsta Bořivoj ot Svatopluka, krále moravského,

a ot Metudějě, arcibiskupa velehradského.

Ten arcibiskup Rusín bieše,

20 mšu svú slovensky slúžieše.

Ten Velehradě křstil Čecha prvního,

Bořivojě, kněže českého,

lěta ot narozenie syna božieho

po osmi set po devietidcát čtvrtého.

- 25 Když kněz Bořivoj tak stav svůj smění,
svět potupiv, v svatost se promění.
Almužny veliké činieše
a domy božie stavieše.
Prvý kostel v Hradci postaví,
30 svatému Klimentu jej oslavi.
Druhý svaté Maříe na Prazě
ot velikých vrat inhed na drážě.

Ot Svatopluka, moravského krále

- Tuto mušu do moravské kroniky málo zajíti,
abych mohl k své cti i řeči slíčně přijíti.
35 Kako jest korona z Moravy vyšla,
pověděť, kako jest ta země k Čechám přišla.
Král moravský ciesařovu sestru za sobú mějše,
tej velmi násilen bieše;
a proto naň ciesař jide
40 a král moravský s ciesařem u boj vnide.
Pohřiechu tu král boj ztrati,
žalostivě se do Velehrada vrátí.
Ciesař za ním do země pojide,
král hanbú u púšću vnide
45 řka: „Raději chcu konvršem býti
než králem a s nepřátely se nebíti.
Proto v lesě přebýváše
a za obyčej s pústenníčky motykú kopáše.

- Po sedmi let král s dlúhú bradú
50 jěde před ciesařovu radu.
Jě se na ciesařě žalovati
řka: „Kniežata, račte poslúchati!
Mú mi zem' u otjal bez práva
a má žena jest v jeho dvoře jěšče zdráva.
55 Ciesař tiej řeči jě se smieti,
což mnich mluvieše, jě se přieti,
Mnich tako počě mluviti:
toho chce svým mečem dolíčiti.
Kniežata mnicha neznajiechu,
60 avšak jemu pověděchu:
„Když si směl tu řeč na ciesařě mluviti,

- musíš toho sám svým mečem doličiti.“
 Mnich tej řeči počě prositi roka,
 cesař naň vyvrže svého soka.
 65 Pojide cesařov sok v okol a zpievajě
 a na mnicha nic netbajě.
 Mnich dosáh mečě sedacieho,
 přětě soku ščit i jej samého.
 Cesař pozvav mnicha do svého dvoru,
 70 jide jemu u pokoru.

- Král Svatopluk da se král'u poznati,
 cesař jě se ve všem znáti.
 Vrátí jemu zem'u i královstvie
 i da Moravě vše svobodenstvie.
 75 A což by mohl uherské země dobyti,
 da jemu moc k svéj zemi osobiti.
 V krátčě král'u Svatoplukovi žena snide
 a král vojensky na Uhry jide.
 Uhři krále tu pobichu
 80 a mnoho mu l'udí zbichu.
 Král pozvav kněžě českého,
 před cesařem postúpi jemu královstvie svého.
 Opět jeho Uhři pobichu
 a Moravan mnoho zbichu.
 85 Tiem se počě král velmi stydětí
 a hanbú nesmě k svým jěti.
 I jide tajně na púšču
 i by do své smrti v tom húšču.
 I dnes na tom miestě černí mnišie pějú
 90 a tomu klášteru v Uhřiech Zabor dějú.

1 *snide* zemřel – 2 *vznide* vystoupil, nastoupil – 3: Svatopluk Velkomoravský vládl v letech 870-894 – 4 *slúžieše* sloužil, byl poddán – 6 *vzdoru* nepřijemnost, projev odporu – 13 *na tvorcě* na stvořitele – 15 *se zapole* zapálil se, zapýřil se – 16: a jakmile bylo po hostině – 17 *prosi křsta* poprosil o pokřtění – 18 *ot Metodějšě* sv. Metoděj, arcibiskup moravský v letech 870-885 – 19 *Rusín* Rus – 20 *slovensky slovansky* – 21 *Velehradě* na Velehradě; *křstil křtil* – 24: po r. 894 – 25 *směni* proměnil, zaměnil – 26 *svět potupiv* světem pohrdnuv; *v svatost* v svatého člověka – 29 *v Hradci* na Levém Hradci – 30 *oslavi* zasvětil – 31 (*kostel svatě Mařie na Pražě* tento kostel byl objeven při archeologickém průzkumu pražského Hradu r. 1950 v místech mezi dnešním prvním a druhým nádvořím – 32 *na drážě* na cestě

33 *do moravské kroniky* do moravských dějin – 34 *slíčně* pěkně, správně – 36 *pověděť* povím – 37 *za sobú mějše* měl za manželku – 40 *u boj vnide* dal se do boje – 45 *konvršem* klášterním laikem – 48 *za obyčěj* ze zvyku, obyčejně, stále; *s pústenničky* s poustevníky – 56 *přieti* popíratí – 58 *doličiti* dokázati – 61 *když si směl* když ses odvážil – 63: mnich počal prositi o lhůtu, kdy má

prokázati pravdivost svých slov – 64 *vyvrže* vydal, ustanovil, určil – 65 *okol* ohrazené místo, v kterém se konala „sedání“, souboje – 67 *sedací meč* meč vhodný k sedání, t. j. soudnímu souboji – 70: pokořil se mu, poddal se v jeho moc – 72: císař se začal přiznávat ke všemu – 76 *osobiti* přivlastniti, připojiti – 78–79: týká se poplěnění Moravy Uhry a Arnulfem r. 892 – 86 *nesmě* neodvážil se – 89 *pějů* odříkávají modlitby (je tam klášter...) – 90 *Zabor Zobor*, klášter sv. Benedikta na hoře Sobor, sev. od Nítry

(OLDŘICH A BOŽENA)

O sedlčie knieni Boženě

- Kněz Oldřich o Postoloprteich lovieše.
Sta sě, když skrzě jednu ves jědieše,
uzřě, že sedlská dievka na potocě stáše
bosa i bez rukávón rúcho práše;
5 a sedlka krásná velmi bieše,
a k tomu ovšem stydlivé nrawy jmieše.
Počě sě jejiej krásě diviti stojě
a inhed ju sobě za knieňu pojě.
Ta knieni šlechtna bieše,
10 sobě jmě Božena jmieše.
Páni jmů z toho za zlě počěchu jmiati.
Kněz vecě: „Páni, račte slyšěti:
Z chlapón šlechtici bývajů
a šlechtici syny chlapy jmievajů,
15 neb ostaralé stříebro šlechtu činí,
a často šlechticě chudoba chlapstvem viní.
Vyšli smy všicni z otcě jednoho
a ten sě čte šlechticem, jehož otec jměl stříebra mnoho.
A když jest tak šlechta s chlapstvem smiešena,
20 bude Božena má žena.
Radějí sě chcu s česků sedlků snieti
než královnu němečskú za ženu jmiati.
Vřet každému srdce po jazyku svému,
a proto Němkyně měňe bude přieti l'udu mému,
25 Němkyně němečskú čeled bude jmiati
a němečsky bude učiti mé děti.
A proto bude jazyka rozdělenie
a inhed země jisté zkaženie.
Páni, neviete dobra svého,
30 lajúce mi z malženstva mého.
Kde byste řěčníky brali,
když byste před knieňů stáli?“

Nadpis: o sedlčie knieni o selské kněžně – 1 o Postoloprtech okolo Postolopr – 6 nrawy mravy – 11 jmu mu (jemu) – 13 chlap poddaný sedlák – 15 ostaralé staré – 16 chlapstvom vini obviňuje z príslušenství k selskému stavu – 17 smysl: všichni pocházíme z Adama – 18 čte se pokládá se, počítá se – 24 přieti přáti – 30 z malženstva pro manželství – 31 řečníky mluvčí – 32 před knieňu před kněžnou

(O VLADISLAVOVI A SOBĚSLAVOVI)

Ot Vladislava, druhého krále českého

- Pak snide kněz šlechetný Soběslav,
po něm by knězem syn jeho Vladislav.
Ten nenásledováše otcě svého,
přitel bieše jazyka němečského.
5 Ten hrdinstva v ničemž nepokázal,
jedno že s ciesařem se u přiezen svázal.
Ciesař Bedřich Vladislava do Řezna pozva,
v Řezně jeho českým králem korunova.
Král Vladislav pod korunú jěda u Prahu,
10 veda s sobú Němcov velikú dráhu,
smějě se k Čechóm počě mluviti:
„Juž-li věříte, že bez vás mohl sem čsti dojíti?“
Synu jeho počě ta řeč nepodobna se zdáti,
i jě se z té řeči zemanóm na otcě žalovati
15 řka: „Nechcu býti dlužen věrú otcu mému,
když viz’u, že je nevěren jazyku svému.“
Páni, když to znamenachu,
ku královicu se sebrachu.
I jěchu se tu s královicem Soběslavem raditi,
20 uradivše se, jěchu se královi mluviti
řkúc: „Rač svých zeman slovo slyšěti,
a což budú mluviti, nerod’ řečníku za zlé jmieti.
Kmetie tebe tiežú, kto tě k tomu snuzil,
že jsi svú moc i čest súžil?
25 Však smy koruny s tvým otcem našimi životy bojem dobyli
a svými životy smy ciesařovy moci zbyli.
Kakos ty směl živ korunu v Němcích bez nás přijieti,
a tys ji beze všech dieky mohl u Pražě vzieti?
Když chceš s Němci přebývati,
30 kako se živ móžeš českým králem nazývati?“
Král déle neda řečníku mluviti
i počě jim ciesařem hroziti.
Zeměné chtiechu krále inhed zabiti,
ukryv se, král muši z země jíti.

Ot Soběslava, prietele českého

- 35 Po královi syn jeho kněžem bieše.
Ten, kteréhož Němcě uzříeše,
k sobě přivesti kázáše
a nos jemu uržzáše
řka: „Němče, po světu nesleď,
40 v svéj zemi mezi svými sed!
Po dobrés ot svých nevyšel,
pověz, proč si mezi cuzie přišel?“
Jiní ot kněžě vidúce,
kdež uzřechu Němcě jdúce,
45 jako na vlka voláchu,
uši a nosy jim řezáchu.
Ktož jemu němečských nosóv ščit přinesieše,
inheď jemu sto hřiven dadieše.
Po všech Němciech pověst jdieše,
50 že Soběslav jich nenávidieše.
Múdrý jemu za dobré jmieše,
že cuzozemcě v zem’u nepúštieše
řka: „Dobryj svóy jazyk plodí,
nevěrný o svém jazyku nerodí
55 řkúc: Země jest máté každého,
ktož jiej nepřěje, nemám jeho za šlechetného.“
Tkačata se země české objíjiechu,
neb se kněžě Soběslava stydiechu.

- Král se na Čechy před ciesařem je žalovati,
60 ciesař jemu káza málo počakati
řka: „Pro tvého syna chcu všě Čechy zbiti
a v Čechách chcu tě němečským králem učiniti.“
Hrabie jeden, tu řeč když o Čechách zvědě,
tuto tobě já dívne povědě,
65 nemože do Čech posla jmieti,
až muši jednoho najieti.
Soběslav ve mši nemluvieše,
ani kterého poselstvie slyšieše.
Posel, chtě kněžě brzo zbyti,
70 počě ve mši poselstvie kněž’u mluviti.
Kněž, se na posla ochek, k bohu vzdeše,
Němec užasna se zdeše.
Ciesař Čechóm odpovědětí chtieše,

- ale posla jmieti nemožieše.
- 75 Jeden udatný rytieč sě obra
a s tiem poselstvím sě do Čech ubra
řka: „Kto by co tú hrozú bonil?
Však sem často sám na deset honil.
Bude-li mi co chtieti učiniti,
- 80 a já sě budu s ním bítí.“
A když uzřě kněžě posel,
sta užas sě jako osel.
Kněz ku poslu blíz postúpi,
z posla dušě strachy vystúpi.

1 *snide* zemřel – 2: Vladislav II. byl synem Vladislava I., ne Soběslava – 5 *nepokázal* neukázal – 6 *u přiezen* v přátelství, přibuzenství – 7 *ciesar Bedřich* Fridrich Barbarossa (1152-1190) – 8: korunovace Vladislava II. se konala 11. ledna 1158 – 10 *dráhu* zástup, množství – 13 *nepodobna* neuvěřitelná, nevhodná – 15 *býti dlužen věřú* býti povinen věrností – 17 *znamenachu* uviděli, zpozorovali – 22 *nerod jmieti* neměj – 23 *kmetie tiežú* stařešinové se táží; *snuzil* přinutil – 24 *súžil* zkrátil, poškodil – 26 *zbyli* zbavili se; *týká* se Soběslavova vítězství nad Lotharem u Chlumce r. 1126 – 27 *kakos ty směl živ* jak ses vůbec mohl odvážiti – 28 *beze všech dieky* bez souhlasu všech, proti vůli všech – 31 *řěčnik* mluvčí
39 *nesled* neslíd – 41 *po dobré* pro dobré, pro dobro – 48 *dadieše* dal – 53-54: dobrý rozmnožuje svůj národ, nevěrný o svůj národ nedbá – 57: tuláci se vyhýbali české zemi – 58 *stydiechu sě* ostýchali se, báli se – 59 *král* Vladislav – 60 *počakati* počkati – 63 *vzvědě* dověděl se – 66 *najieti* najmouti – 69 *zbyti* zbaviti se – 71 *oček sě* obrátiv se s hněvivým posunkem; *vzdeše* vzdychl – 72 *zdeše* zdechl, zemřel – 73 *otověděti* vypověděti boj – 75 *obra sě* odebral se, vydal se na cestu – 77: kdo by strašil (?) – 78: však jsem často jediný útočil proti desíti – 82 *sta užas sě* zůstal stát úžasem – 83 *blíz* blízko

(SOBĚSLAVOVY RADY SYNŮM)

- Ciesar Soběslavovi vieru sl'ubujč,
a jeho dietky česky otučuje.
Káza sě jima němečsky učiti
a domóv jich nerodi pustiti.
- 5 Když juž málo česky umiešta,
po poslu to vzvěděšta,
že jich otec velmi nemóže.
Vecěsta: „Snad bez najú umřieti móže.“
I bez otpuščenie sě do Čech vrátista,
- 10 otcě nemocna zastúpista.
Otec jě sě jima mluviti
řka: „Chcu vy učiti.
Nemát nikte nic věrnějšieho
než matku a otcě svého.

- 15 Protož věrně chcu vy učiti,
jímž můžete cti dojíti.
Zem' u váma ostavuju,
jazyk váš váma porúčču,
abysta jej vždy plodila,
20 v zem' u Němcóm nepustila.
Když němečský jazyk v Čechách vstane,
tehdy našeho rodu všě čest stane.
Neb zradie zem' u i kniežata,
pro ně bude naše koruna do Němec vzata.
25 Němciť sě najprvé krotie,
ale jakž sě rozplodie,
tehdy o svéj hospodě netbajú,
z své země pána sobě hledajú.
Bych mohl i po ptáčku zvědětí,
30 že budeta k Němcóm držětí,
kázal bych vajú v kožený měch vložití
a u měšě u Vltavě utopiti.
Neb bych snadnější vajú ožělel,
než bych svého jazyka hanby, i mrtev ležě, žělel.“
35 I káza před sě zemanóm jíti
i jě sě k nim takto mluvití:
„Já vám děkujú z vaše viery,
neb ste ju ke mně jměli bez miery.
Prošu, túž jmějte k dětem mým,
40 ačť budú držětí k svým.
Nebudú-liť svých milovati,
nerodte o nich nice tbáti,
všie viery k nim prázdni budte
a kněžě sobě oráčě ot pluha dobudte.
45 Spieše oráč dobrým knězem bude,
než taký Němec věrně s Čechy zbude.

1 viery věrnost – 3 káza přikázal; jima (duál) jim – 4 nerodí nechtěl – 5-6 umiešta...
vzvěděšta (duál) uměli... zvěděli – 7 velmi nemóže je těžce nemocen – 8 vecěsta (duál)
pravili; bez najú (duál) bez nás – 9 bez otpuščenie bez dovolení odejít, bez rozloučení;
vrátista sě (duál) vrátili se – 10 zastúpista (duál) zastihli – 13 nikte nikdo – 16 jímž tomu,
čím – 17 váma (duál) vám – 18 porúčču svěřuji (v ochranu) – 19 plodila (duál) rozmnožovali,
podporovali – 21 vstane vzmúže se – 22 stane zastaví se přestane – 26 rozplodie sě rozmohou
se – 27: pak neberou ohled na svého hostitele (pána) – 29 zvědětí dovědětí se – 30 budeta
k Němcóm držětí (duál) spolčíte se s Němci – 31 vajú (duál) vás – 32 u měšě v pytli – 37
z vaše viery za vaši věrnost – 40 ačť jestliže – 42: nedbejte nic o ně – 46 zbude obstojí

Ot druhého Přemysla, pátého krále českého

Toho léta král Václav snide,
po něm Přemysl jako krásný květ pojide.
Jako róžu prostřed lúky postavi,
takež böh českú zem' u Přemyslem oslavi.
5 Krásné nrawy ovšem jmieše,
životem hrdinským bieše.
V radě netřeba múdřejšieho,
nikdiež kniežete šcedřejšieho.
Uměl rozuměti každému stavu,
10 smějě sě, každému pokloni hlavu.
Prvú vojnu na Prusy učini,
z pohan mnoho křestanóv zčini.

(Následuje líčení jeho bojů s Bavyry a vložka o sektě naháčů prošlé Čechami.)

Pak kněz jide na Bělu, na krále uherského,
na svého nepřítele dávného.
15 Když Čechy u Stožců ležiechu,
hrabie z Crdika a Vejzové na jездě biechu.
Na ty Rakúsicě Plavci udeřichu,
a mnoho Rakúsóv zbichu.
Pak Čechy a Uhři proti sobě jidu,
20 o řeku Moravu sě snidu.
Uhři na tom místě dva dni státi sl'úbichu,
a Čechy za sě ustúpichu.
Uhři své viery nesdržiechu
a té noci na Čechy udeřiti chtiechu.
25 A jakž brzo Moravu přebřidu,
inhed na Čechy pojidu.
Kněz český na Uhry sě vrátí,
jě sě s nimi bojovati.
Róžě najprvé Plavců pobi,
30 Boreš uherského krále vozóv doby.
Když ty vozy domóv přiveze,
svatého Jana Křtitele mezi klénoty prst naleze.
Ktož by chtěl ten svatý prst viděti,
na Osěčě mohl by jej ohlédati.
35 Tehdy kněz český ctně krále uherského pobi,
mnoho měst a hradóv doby.

Kněz Rakúsy po ženě jmieše,
ottud do moře všě země držieše.
Potom sě kněz koronova
a tiem svú čest všu osnova.

40

1 *Václav snide* zemřel (22. září 1253) – 2 *pojide* přišel, vzešel – 4 *takež* tak – 5 *nrapy* mravy – 6: byl hrdinského života (instr. vlastnosti) – 8 *nikdiež* nikde – 11: první Přemyslůva výprava do Prus v zimě 1254-1255 – 12 *zčini* učinil – 13: Béla IV. (1235-1270) – 15 *Stožec* dějiště bitvy mezi Uhry a Rakušany 26. června 1260 – 16 *na jjezdě* na válečné výpravě – 17 *Rakúsič* Rakušany; *Plavci* Polovci (bojovný kmen turkotatarský) – 20 *o řěku* s obou stran řeky; *sě snidu* srazili se v boji – 22 *za sě ustúpichu* ustoupili – 23 *viery nesdržiechu* nedodrželí slovo – 25 *přebřidu* přebrodili – 29 *Rožžě* pán z Rožmberka (Vok) – 30 *Boreš* z Riesenburka – 34 *ohlédati jej* podívati se na něj – 35 *ctně* se ctí – 40 *osnova* založil

O ČESKÝCH PÁNÓV ZLÝCH OBYČĚJÍCH

Pak sě češči páni zlých obyčejjón přijěchu,
za kratochvíl v kostky jhrajiechu.
Toho sě sami naši páni přijěchu,
z něhož dřeve lotróm za zlé jmiechu
5 řkúc: „To v jiných zemiech lotři činie
a velikým bláznovstvím sě vinie.“
Obyčejě sě zlého přijímáchu
a dobrého nic netbáchu.
Chceš-li sě čstných obyčejjón ty přijieti,
10 hlédaj, móžeš-li v kteréj zemi uzjieti,
by cuzozemcě při sobě jměli
a v svú radu jej púščěli.
By vy sě téhož přijěli,
toho by úzitek i čest jměli.
15 Ale ot zlého nečstného obyčejě sě přijieti,
to jest, ztratě čstné jmě, zlé jmieti.
A pro zlý příklad na svój jazyk juž nic netbajú
a za čest v kostky hrajú.
Tehdy sě jěchu bez popruhón kláti
20 a panny jim za dary počěchu chrústóv sláti.
Jěchu sě cuzím paniem slúziti,
toho bieše viece, ale mrzí mě mluvití.
Tak páni svú kratochvíl’u jmiechu
a menší zem’u hubiechu.
25 Neby, kto sě za právo postavě,
ni kto českú čest opravě.
Páni kostku, klánie plodiechu
a měšččené s hostmi o nich sě radiechu,

30 neb měščené nesmějiechu nikam vyněti,
 proto jim nemohu déle hověti.
 Pan Jindřich a pan Jan v Sedlcu biesta,
 Rémunt a Hynek u Pražě svú kratochvíl jmiesta.
 Ty pány Horníci s měščany jednoho dne jěchu
 a životy jim otjieti inhed chtěchu.
 35 Toho někteří učiniti nedadiechu,
 však jě tvrdě schovachu.
 Juž vidíte, ktož na vysokém stavu jmá výhledí,
 a vždy kratochvíl jmajě, na radě nesedí,
 ten má v svú rukú jistú škodu
 40 i sobě i svému rodu.
 Ta sě hanba šlechticóm nikdy nestávala
 a ta příhoda jiným chlapóm vnađu dala.
 By chtěli právě to rozuměti,
 nedali by jim v Čechách té moci jmieti.
 45 Neustavični jsú časové:
 již dnes stříebro dávají, zajtra budú vrahové.
 Chlap svú vol'ú tobě nic nedá,
 pánkajě tobě, svého času hledá.
 Moci-liť bude kdy s tě býti,
 50 kážeť své i s lichvú zaplatiti.
 Juž vidíte, páni, dobré-li ste rady,
 dávajúce Němcóm v zemi hrady.
 By byli vás nejměli kde schovati,
 nedrzli by byli na vy vstáti.
 55 Přietelé těch pánóv dotad sě ručiechu,
 až jě však i vypravichu.
 Však za chlapie syny své dcery odati musichu,
 ale však jim potom jich děti vrátichu.
 Neb dietky o rocě a málem stařějšie biechu
 60 a šlechetné dietky u Horníkov zemřieti chtiechu.
 A proto jě i vrátichu
 a také, že přietelé za to mluvichu.

1 *přijěchu sě obyčějów* osvojili si obyčeje – 4 *z něhož* z čehož – 6: a z velké pošetilosti jsou obviňováni – 7 *přijímáchu sě* chápali se – 10 *hlédaj hled*, dívej se – 13 *by vy* kdybyste – 19: tehdy začali v turnajích zápasiti nepřivázáni – 20 *chrústów* nějaké odměny (třetí n. konfety); *sláti* posílati – 24 *menši* nižší, méně urození – 25-26: Nebylo nikoho, kdo by se postavil za právo, ani kdo by obnovil českou čest – 27 *kostku* hru v kostky; *plodiechu* pěstovali – 28 *s hostmi* s cizinci – 29 *nesmějiechu* neodvažovali se; *vyněti* vyjeti – 30 *hověti* trpěti – 31: Jindřich z Lipé, podkomoří a nejvyšší maršálek, a Jan z Vartmberka (ze Stráže), nejvyšší číšník, byli přepadeni 15. února 1309 kutnohorskými měšťany v klášteře v Sedlci – 32: téhož dne byli v Praze zajati Raimund z Lichtenburka a kanovník Hynek Žák z Dubé – 33 *Horníci*

Kutnohorští – 35 *nedadiechu* nedali – 36 *tvrdě schovachu* dali do tvrdého vězení – 37: kdo se na vše dívá svrchu, kdo všechno podceňuje – 39 *v svú rukú* ve svých rukou – 42 *chlapóm* neurozeným; *vnadu* vnadidlo, chuť – 43: kdyby byli správně chápali – 45 *neustaviční* nestáli – 46 *již ti*, kteří; *vrahové* nepřátelé – 47 *svú vol'ú* ze své vůle, dobrovolně – 48 *pánkajě* říká pane, poklonkuje – 49 *s tě býti* na tebe stačiti – 50 *s lichvú* s úrokem – 54: nebyli by se osmělili proti vám povstati – 55 *ručiechu* se dávali záruku – 56 *vypravichu* vysvobodili – 57 *chlapie* nešlechtické; *otdati* zasnoubiti – 60 *šlechtné* šlechtické; *zemřieti chtiechu* byly by zemřely

O VELIKÉJ POVODNI

Léta ot narozenie syna božieho
po tis'úcu po třech steh desátého
v rozličných krajích taká povodeň byla,
jakž mnoho vsí i l'udí zhubila.

- 5 V L'utomyšli v Heřmanicích tanec i s pišćcem vzala.
A ta božie spústa den svatého Jakuba se dala.
V druhý den v Kladšćě podměstie vše potopila
a tu na dva tis'úce l'uda ztopila.
Zvieřata pod Kladsko na kládí řevúce ploviechu,
10 domové cělí, a na nich l'udé sediechu.
To otec ot syna, máte ote dceře,
syn ot otcě, dci ot mateře,
preč plovúce, žalostivě otpušćenie bráchu,
muž ot ženy, žena ot mužě, nebo svú smrt znamenáchu.
15 Juž tonúce, však v náději druh k druhu se zpoviedáchu
a přátelé, po nich hlediece, s pláčem vlasý s svých hlav dráchu.
Pak na dřieví kolěbky s dětmi živými nalezáchu,
a domovité věci po dřieví sbieráchu.
Tiem přáslem voda mnoho vsí zkazila
20 a mnoho l'udí ztopila.

4 *jakž že* – 5 *tanec i s pišćcem* tanečníky s pišćcem, s hudebníkem – 7 *v Kladšćě podměstie* předměstí Kladska – 9 *na kládí* na kladách – 11 *to hle* – 13 *otpušćenie bráchu* loučili se – 14 *znamenáchu* poznávali, uvědomovali si – 17 *na dřieví* na stromovní, na stromech – 18 *domovité* domácí – 19 *přáslem* pruhem, který byl postižen průtrží mračen

(ZÁVĚR KRONIKY)

Ot krále Jana nynějšieho šlechtného

- Potom když Čechy uzřěchu,
že v Korutanském statka nejmiechu,
královnu Elžku za Jana ciesařovicě dachu,
a toho hrabí z Licburka na královstvie pozvachu.
5 Pro Míšňany Korutanského vyhnachu,
a Jana z Licburka králem českým korunovachu.

- Toho, bože, rač dlúho uzdraviti
i rač jeho, tvorče, naučiti,
aby miloval zemany
- 10 a v svéj radě jměl české pány;
nebo s těmi může čsti dojíti,
a bez nich nemož země upokojiti.
Nebo jemu zemanóm uvěřiti,
nebo se ctú z země jíti.
- 15 Pánóm raz'u múdru býti,
kdež mohúc, zemi pokoj činiti.
Neb vám lépe jest zem'u samým pokojiti,
než vaši nepřítelélé budú vás súditi,
dobrých junochów v životech nehubte,
- 20 nebo vem jich v skóřě třeba bude, to vězte.
Raz'u vem, smysl svéj při sobě jmějte,
hostí v zem'u nepúščějte.
Nechcete-li v tom múdři býti,
bude sěkyra na sě dlubny činiti.
- 25 Raz'u vem, přijde-li vem které volenie,
chovajte sě skrzě les na křivá drva chozenie.
Coť tiem mieňu, sám znamenaj:
vol z svého jazyka, cuzieho nechaj.
Pomni, čemuť L'ubušě jest učila,
- 30 jenž v svéj řeči nikdy nezkřivila.
Mnoho by bylo jiného mluviti,
ale v tom chcú dosti učiniti.
Ta kronika mluví ot narozenie Jezukrista, pána našeho,
do léta po tis'úci po třech stech po dvúdcátú až šestého.

2 v *Korutanském* v Jindřichu Korutanském; *statka nejmiechu* neměli opory – 3 *Elžku* Elišku; *za císařovicě* za císařova syna – 4 z *Licmburka* z Lucemburka – 5 *pro Mišňany* t. j. které si povolal Jindřich Korutanský na pomoc do Čech – 7 *uzdraviti* ve zdraví zachovati – 8 *tvorče* stvořiteli – 13: buď je mu třeba (musí) zemanům důvěřovati – 15 *raz'u* radím – 16 *pokoj činiti* mřr udržovati – 17 *pokojiti* upokojovati, uklidňovati – 20 *vem* vám; *v skóřě* brzy – 21 *mysl* rozum – 22 *hostí* cizinců – 24 *dlubny* palice – 25 *volenie* volba – 26: varujte se choditi na (křivé) dříví přes les – 27 *mieňu* míním; *znamenaj* viz – 28 *z svého jazyka* ze svého národa – 30 *nezkřivila* nemluvila nepravdu – 34 datum v závěru 1326 je chybné m. 1314, jak mají jiné rukopisy

Poznámky ediční

Úplného kritického vydání Dalimilovy kroniky dosud není; vydání Josefa Jirečka v *Pramenech dějin českých* (FRB) III, 1882, třebaže uvádí dost různocnění, nevyhovuje. Nejnověji na základě rukopisu Lobkovického a s uvedením hlavních variant z ostatních rukopisů vydali kriticky Dalimilovu kroniku v *Památkách* (sv. 18) Bohuslav Havránek a Jiří Daňhelka (1957); tam i starší literatura; tíž vydavatelé připravují i úplné vydání kritické.